

ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՏԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՍԴՆԵ 10 ՄԷՋԱԿ ՑԱ-
ՌԵՐԻ ՎՃԱՐՆ Է 1 ԿՈՊԵԿ:
Յայտարարումն ինչեքընդունվում են
հայրենի և օտար լեզուներով:

Լ Բ Ա Գ Ի Բ
ԺԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԿԱՌԻՄ Է ՍՄԵՆ ԵՄԲԱԹ ՕՐ
ՄԻ ԹԵՐԹ. ՏԱՐԵԿԱՆ ԳԻՆՆ Է Յ Ռ.
Չտարտարադարացիր դիմում կենսական
Вс редак. газеты „Печла Армениа“.

ԹԻՖԼԻՍ 20. ԻՆ ՄԱՅԻՍԻ

Սուրբ Էջիածանայ ձի մարտիկ վճռակր
 Նխաղըքքական է բոլոր ազգի համար, ու
 ահհեռ նա հինվեցաւ գրեթէ սորա
 թեան մասնակցութեամբ: Ներկայ ձե-
 նարանք դեռ ևս չէ ձմարան, այլ միայն
 պատարտաբան վարքը ձմարանի համար,
 որ իրական պէ՛տք է կազմեն մասնագի-
 տական դասախոսները:

Մենք ՚ի սկզբանէ ճեմարանի բացման
աւանակ յայտնել էինք մեր կարծիքն,
ը ճեմարանի յառաջագլխութեան և գո-
ւթութեան համար հարկաւոր է ու չք դար-
նել հայ հոգևոր դպրոցներն — սեմինա-
րիաներ վերայ, որպէս զի սոքա բարեկարգ-
ելով տալին ճեմարանի ոչտարածած
կարգի տարանոր մասնադիտութիւն ուսանիւն
համար. Այսպիսի սեմինարիաներ կարող
ին հոգևոր իշխանութեան ջերմ հոգա-
ւորութեամբ գոյութիւն բանալ թիֆլի-
սում, Դուշում, Աղբսանդբազորում, Ա-
ւարդիսայում, Կրեանում, Եր — Նախիջ-
անում և Ղզլարում կամ Ամբարիս-
ում: Մտքը առիւթ բանալութիւն աշակերտ-
է կարող էլին առաջադիտական ճե-
մարանին քան նորա միակ պատմաստական
պարտը: Այս կարծիքը յայտնելիս մենք

աշէրի առաջ ունէինք, թէ զործի թեւ
թեւութիւնն աշխատանքի բաժանմանը
թէ այլ անտեսական եւ առողջապահական
հանգամանքներն, որովհետեւ հասակն
հաճեալ տարւոյցած աշխերանքին տակ
տանիւր թէ լլնէ՞լծացս մի քանի տարւա-
օրի ծանրութիւնը, քան մատղաշ երե-
խանց ենթարկվլաւ այդ ծանրութեան
լլնլծացս շատ տարիների, որ կպահանջու-
պարտատական զարոյցը Սուրբ Էջմիած-
նում: Բայց լսիլ չկաւ այս խորհուրդը
եւ ճիմարանի պարտատական զարոյցը
բացկցեալ:

Պորտ ասրիկեյ յետ ձեմարանի մէջ տեղէն ունեցած անխարոյժ թխնըբ ալլըբան տարուան աշխատանայ պտուղն ու ծախքը ի գերեհ հասնցին. ո՞վ է երաշխաւոր որ չկրկնվին նոյն իրադոյթ թխնըբ և ապագայում: Այս աշխատանք ունենալով մի համետ կարծիք կ'այլոյնենք ձեմարանի ապագայի համար: Թող Հոգեւոր բարձրացոյն իշխանութիւնն, եթէ ցանկանում է, շատ բռնակէ ձեմարանի պատարտաւան զըրբըբ, միայն առանց սպասելու, որ նորանկէ աւարտած աշակերտներին ու դպրիէն արտասահման մասնագիտութիւնն ուսանելու ապագայ ձեմարանի ուսուցիչ դասնայում ալլ այժմ իսկ այդ դործին ձեռնամուկ լինի: Թող Հոգեւոր բարձրացոյն իշխանութիւնն:

ԺԻ՛ւնն առաջարկէ (կարծում եմ, որ համաձայնողներն էլ կդանկին) թէ համայնարաններում կողո՛ւտ հայ ուսանողաց և թիկնախմբիկների մասնագիտական բաժնից աւարտողներին պայմաններ եւ գործիքներ տրամադրուած համար 3-ում 4 տարեկան ժամանակով, որպէս զի նոցա վերագրուած նախընտրած ուղիով ժամանաւորապէս չեն կարողացած իրենց հարմարեցնել իրենց ունենալ մի քանի տարիից յետո՛ւ կուէնանա աղբէն մասնագէտ ուսուցիչներ իրանց ուսումն շարունակելու համար: Այսինքն ոչ ձեմարանի պատրաստած դպրոցական աշակերտներին պիտի քանկու ինքիքից իրենց հարմարեցնեն, միայն միւսները չմերժու պէտք է դուրս դան այնտեղից ձեմարանի սանի սնունով և ոչ մի ախտի տպաւորութիւն չպիտի գործեն ժողովրդի վերայ յօգուտ ձեմարանին: Այս դրութեան մէջ պէտք է ձեմարանը անյուշան էլի 3 կամ 4 տարիներ մինչև արտասահման ուղարկուած սերունդները վերադառնան իրենց պա՛տանքը: Եւ պիտի իսկական ձեմարանի ընկերացիներն որ պատահ ժամանակի կորուստ չէ՛ն ի վերջոյ չենց կարծում, որ ձեմարանի պատ-

րատական դպրոցը կարող լինի արտասահմանում մասնագիտութիւն ուսանելու համար աւելի մեծ պաշարով սաներ պատրաստել, քան Ներսիսեան դպրոցն իր մասնագիտական դասատուներով և համալսարաններով: Երբ այս անկիրկայելի ստանալու թիւնն էլ կ'ընկալուի կայ սպասելով ճեմարանի պարտաստական դպրոցի աշակերտներին, մի՞թէ Ներսիսեան դպրոցի և համալսարանի ուսանողները հայ ազգի գլուհիներ չ'են: Եթէ հոգեւոր բարձրագոյ իշխանութիւնն այժմ իսկ ձեռնամուկ լինի այս զործին և 4 կամ 5 երկուսսորու դարկէ արտասահման տալով իւրաքանչեւ ին 1000 ուրբի. որպէս զե նոցա ուսանիլն իւր քանակին մի կամ 2 դիտուած թիւին, չ'ոտ տալից յետ ճեմարանը իսկ կապէս կարող է զգու թիւին ունենալ մինչդեռ Ներկայ ճեմարանի սաների պատրաստվելուն սպասելով պէտք է անցին և տարի, այն ևս Աստուծոն է զիտելի. որովհետեւ ներկայ ճեմարանի ապագայ ընթացքի մասին գուշակիլը պիտաւ է: Այժմանակամիջոցում հոգեւոր իշխանութեան զիտաւոր հոգսերից մէկն էլ պէտք է լինի վերդիշխայ հայ հոգեւոր պարոցներէ բաշխելու թիւնն ու ապահովել թիւնն, որպէս զի երբ ճեմարանի մասնագիտական բաժնիք կը պահուի, իշխալ դպրոցները ար

դէէ կարող լինէին ապա արան պատրաստա-
աած աւելցնողներու իսկ այնուհետեւ հո-
գեւոր խշամալթիւնը տարեց տարի կարող
էր ճնմարանի պատրաստական զպրոցի դա-
սաւորները մի առ մի փակել և վերջա-
ցին: Այսպէս շուտով կրացցին իսկ ճեւ-
մարանն և հոգիւր պարօցնին էլ, դրա-
ւելով հոգեւոր բարձրագոյն խշամալթեան
ուշադրութիւնն, մասնակցութեամբ և օգ-
նութեամբ ժողովրդեան, աւելի կկանոնա-
ւորվէին: Գործը կկանաւարովէր և աւելի
պարզ և բնական կերպարանք կստանար և
արդիւնեւոր կլինէր. ապա թէ ոչ ճնմա-
րանի ներկայն էլ, ապագայն էլ նորա ներ-
կայ լինի աջըզով որոշ բան չէ կարող խոս-
տանալ:

Տեղ. դս : ՕձՅօրթօ և ռազրի 128 համարում հրատարակած էր Թղթմակցու Թի. նն Մոզդրբից: Պ. Թղթմակցից շատ անմխիկ և անկրօն է նկարագրում Մոզդրբի հասարակական բորժուկի վիճակը: Մոզդրբի հասարակական Ժողովրդական (կուրդ) հակառակ իւր նպատակին, որ պէտք է լուսաւորու թեան նպատակը լինէր, դարձել է Թղթմակցուի և զուարճութեան սեղ: որ ինչանում է հասարակութեան Թէ փոքր է Թէ Ժամանակն ի գութ: Յիշուր ի ի՛նչ ստոյգ են պ. Թղթմակցի հազարդաճիւրդ, ցաւայն

տաղերները, որոնցով զարդարվում է մայրկայան սեղանը, շրջակայ գիւղերից բերում լցնում են այդ հրապարակը, Այդ է պատճառն ահա, որ աշտարակ կենտական այտուցները շատ աման գնով են ձեռք բերվում: Մի առանձին կենդանութիւն է ունենում բազաբն այդ օրերում, մանասանը, որ վաճառականները մեծ առևտուր են էլ այդ ժամանակն է լինում: Գիւղացիները խրեանցը բերած միլիոնը ծախելուց յետոյ մոտում են խառնութիւնը, մանասանը հայ խառնութիւնը, որոնք չինուած են այդ հրապարակի վերայ և փոխադարձաբար գնում են խրեանց համար հարկուոր նիւթերը: Աւելորդ չի լինի, եթէ այստեղ տաաջ բերենք մի քանի վաճառքները և նոցա գնենք. Ձիւների թառափ (себиде), զութիի (сербюга), Շէպչա, փայտուն (сельдь), կամաա, երկանածու (кефаль), վաճաճածու (камбала), սուր, կորսոյ, լիաչ, կոշկառուկ (шукка), որոնք փառաւ ծախվում են 3—20 կոպեկով: Առաջին հինգը ծովի ձկներ են, իսկ վերջին վեցը գետի ձկներ: Տանձի փութը ծախվում է 4—6 ւ., ինծորը 3—4 ւ., խաղորը, զիռքը և ձիւրանը 2—4 ւ., սերկիւրը 1—2 ւ.: Այդ մրցողները վաճառահանում են Ռուսաստանի նշանաւոր քաղաքներում: Այստեղ կնչ հետ կռօղի, որ մեծ դեր է կատարում «Дорого — Сел становится» երկաթուղին, որ չինուած է 1875 թուին:

Դրաօրակառուցվածքը, որ գլխավորապես թա-
փարեցիկ է լինելիք ձևաբան է մի շատ օգ-
տակար լի պարզամտեղ է, իսկ միայն թէ ոչ-
խորթ է թէ տարաբն, ոչեղ է ասել, ամենա-
պատահական միտ է, Ղրթմու ոչխոր է Ղրթու-
մորթիլի տառաբան ամեն անկ գոյություն էն, թէ
միայն է թէ միայն այն աստիճանի գիր են, որ
կարելի է ասել այդ Աստուծոյ օրհանգ կենդա-
նիքիցի մայրնի կենդ իւղ էն, ճարպ է, կենդ
միտ: Եթէ Արքանամի ու Ղրթմու ոչխորներն
այսօր կենդանի լինէին, Ղրթմու ոչխորները,
չառ կորելի է, չարապարկեմ շոցա հետ մեր-
բան, եթէ անգամ այդ յանդուրժան լինէր
վերջինների համոզմ, Եղյն համարու լիպուտ
էն նաեւ շոցա աղիւն է քննութեանց ձևաբան
գանդաբանացմ գանդապանացմ լիպութիւր, որո՞ց
այլ է այլ քաղաքներ տանելու համար շատ հե-
ռաւոր տեղերից վաճառականներ են գալիս
այստեղ:

ռացած լապտերները: Ահնդկու թաց հրապարակների ե նշանատր փողոցների վերայ եղած լապտերներն արևի նեղակաթիխած ևն վառվում, յետ ընկած տեղերինը ամենախուսաղ գիշերին էլ չեն արժանանում լուսավորելու և արդիներիս լուսավորելու:

Յոթնհեղձ միւս երկրորդական հաստատութիւնները մեր երկու խօսքէն էլ ամէնք շօքաբաններէ կրեղիտի ընկերութեան վերայը: Դա Տիւնաւիկէն է 1873 թ. մայիսի 12-ին: «Синдическое общество Симферопольскаго Общества Взаимнаго Кредита» տեղաբնակի բնաւտմէնէն, որ այլ ընկերութիւնը (Իրիւնը) ներկայ տարին ունի 700 անդամ արտոյնը 183-ը Հայերէն էն: (Անդամ կարող է լինել ամեն մարդ, ով միայն առ նուազին 23 ա. կտոյնի ընկերութեան զրամակարգը: Կնէ ամէն կողմի, որ անդամներին մէջ կան շատ հարկաւոր տուրքներ, արեւը իրենց անուամբ զուեմարին համապատասխան օգուտներէն ստանանք: Իսկ վնասը շատ սակաւ է պատահածէ: Հաշիւիցիլ ոչ միայն արական, այլեւ կանական սեռը մասնակցութիւն է դարձն(»):

Այստեղ կայ երեք դեղատուն, որոնք շատ ավանդաբան անհայտանձնիկ զբոսիկան մեջ են, այնքան մոտ լինում էր ռուսներու անալաքաղաքներին: Կայ մոտ 20 բժշկի և բժշկապետ, որնք չըբնապատող գեղերից բնութիւնս պատահող աշխարհն շատ հիւանդներ չունին: Երբ անհայտանձնիկ և պէտք է անկայանիկ ցատակ դրուէր մեջէն է նաեւ քաղաքին միակ զբոսիկան անաղղ, որտեղ էր հոսեցող զվարդ, մանաւանդ դատարկութիւն, տասն օրից վաղ չես կրող ստանալ: Մի զբաղմանաւորոց եւ կար, որ մասամբ էլ հասարակական ընկերացածն էր բացի ուսումնարաններէր լազգից նա էլ զբոսիկան օրվանց ձեռք վեր առաւ և այսմ մասնաւոր օրացէ և ընկերացարնի դեր է կատարում, որով նա բաւական միջնորդաց երեւոյ է ներկայացնում ընկերացածն հասարակութեան: Սակայն զուգահեռ օրացէ է անհեղ, ինչպէս՝ Սթրէն Գուփօրեքա՝ն ամենից յայտնի է, այդու ամենայնիւ է ներկայ մի մար

*) Ներկայ 1878 թ. ապրիլի 1-ին սուղաբ
լուած ընկերութեան հաշուեկշիւից (баланс
երեւում է, որ զրամագլխիւր 708,066 ռ. է
անցեալ 77 թուի օգուտը 17,440 ռ. 81 Կ.
եղած և հաշուեկշիւը՝ 1,628,283 ռ. 95 կոպ.

Կէք զանկիլ, որ կամ ընթերցողներէ մատենանու-
տեղ լինի բռնած, կամ այնտեղ լրագիր լին-
կարդալիս: Ոչ, Նոքա կարդալու ժամանակ
չունին:

[illegible]

Վերջապէս այստեղ կայ եւ մի «КАУЗ», ու
բազմաթիւ տարածքներ, ի՞նչ տարածքներ պար չափ
չափ մտաւ չի գործում կայ նաեւ 6 հիւրանոց
մի գտնի պանդոկների «РЕСТОРАНЪ» եւ բազմա
թիւ ցրետներ, որոնք անդէս առատութեամբ
ճանապարհ են ձգում (Կարոյի Ռուս երկրագ
լուծներին դէպի ցեղեպ ընթեր) Չմոռանալք յի
շ 3 արտնետական բազմաթիւներ, որտեղ
երկուսում դիտաւորապէս ռուս հումարակու
թիւներ եւ շահախում, իսկ մէկին, որ սխալմամբ
«ТУРЕНКАА ԵԱՆԱ» եւ առում, Էպիւր եւ Թաթար
ներն են այցելում Այդ բազմաթիւք մի տան
չարան է, որ մարդիք ինքնակամ գնում են
պատուհուր։ Դնտութեան տարածութիւն տակ
երակի եւ վառում։ Իսկ երեւի չըրում մի փոք
անդապէ շարժումաբնջ անգլանիւն նիւտակ
եղած արարածը պար ե զալիս, ոտներն այցե
լով։ Բարեբաղարար բազմաթիւ մանուկն փայ
տալիս ունիղդներն են առաջարկում։ Լքեք ու
ճառի գործարան կայ, որտեղից երկուսը Էպիւ
րին են պտտակնում, մէկը Յոյնի։ մի երկաթ
գործարան, որ նախնաւ Էպիւր ե պտտակնու
ե մի կայուն գործարան, որ Վերամանաց
ուսանդանութիւն է։

ու կրից, իսկ տանիրները ծածկուած են կրկ մշակարարկամ երկաթեայ թիֆեղով: Շէնութեան նմէն չկայ: Բայրդ պատերը բարձրանում են սպիտակ և դեղին չկաքարերից, որոնք ստացւում են մերձակայ ժայռերից: Մի զարմանալի յատկութիւն ունի դեղին քարը: Ով կհասնայ երկէ ասեմք, որ այդ բարն ահագին կտորներ բով զարկանալով դնում են իւրեանց առաջ և սղոցով սղոցում են, ինչպէս Ղովխսում փայտը: Տնայիւրով, որ այդ քարը չատ դիւրաբան է և փխրոտ, անպէս, որ մի կտոր քան տեղի տանը կարող են կոշտ դնել պէս փշերէ աշրտ: Ժամանակիւ բոլոր շինութիւնները, որ բանով են կառուցանւում և չատ դիմացող են Անարիտի շինութիւն կայ, որի պատերն արժարայն են դարտուած և 100 տարիներ ապրին են: Գեղեկ քարի գործանութիւնը, մասնաւոր զերջին ժամանակներում չատ տարածուած է: Բայց վարպետները, որոնք կառուցանում են շինութիւնները՝ Ռուստոստանի զոնազան քան զաքանիցի և դիւլիցի եկած Ռաներ են, ուր ազգի վարպետ չկայ:

Հրեկահանքն այստեղ չառ հազուադիվաւ էն Վլադիմիրապոլսէ անդիկոս թիւաներից զմտու հնար, որ 1876 թվոց բուր Տարրիկոն հաւ նաւագուր քնդ ամենը 215 հրեիկ է պատահուր որոնց քնառը հասել է 358,000 ուրուտ հըր կլզուտտ անիւր թիւը 234 է հզըւ և զդրանքն միայն 31 զէպըր պատահել է Քաղզքներու կաթ մնացել 203 զէպըր զլւրիւրուն Սնանդ կութիւնը և զգողութիւնը նոյնպէս հազուադիււ էն ալտտեղ: Իսկ ամուռնացողներէ, ծուռոնքն րի և մեռնողներէ թիւ մասնն վիճակալքայալաւ կութիւնն թիւաներից հանուաւ էնը հնանազու Նոյն 76 թիւապոլսն Տարրիկոն հաւանագուր էրկը է 6871 ամուռնացող, 40,632 ծուռող 33,383 մահառը Այդ թիւըը բաժանելով զաւառներէն և Քաղզքների զմտում ենը, որ զաւառներում ծուռողներ թիւը հաննում է 676 զիսկ մեռնողները 4237-ի:

Զարաթը երկու անգամ, չորեքշաբթի և կիր-
առիկ օրերը, Սվմբերապոլում միշտ տունավա-
ճառ է լինում։ Այդ օրերում քաղաքի ամա-
ռամեծ հրապարակը լցվում է ամեն տեսա-
կերակրերին պաշարներով լի չուղին, ձկնիկն ու
կանախղեն, մի խոսքով ամեն կենսական պ-

տողները, որոնցով զարդարվում է մարդկային սեղանը, շրջակայ գիւղերից բերում լցնում են այդ հրապարակը։ Այդ է պատճառն ահա, որ այստեղ կենսական այտուցները շատ ամառ գնում են ձկնաբ. բերվում։ Մի առանձին կենդանութիւն է ունենում բազաբն. այդ օրերում, մանուսան. որ վաճառականիւրի մոծ առեւտրւան էլ այդ ժամանակն է լինում։ Գիւղացիները իւրեւրեւր բերած միջերը ծախիւց յետոյ մտնում են խանութները, մանուսանը հայ խանութները, որոնք շինուած են այդ հրապարակում քիւլաջ է փոխադարձաբար գնում են իւրեանց համար հարկաւոր նիւթները։ Աւելորդ չի լինիլ, ինք է այստեղ առաջ բերվում թաւի վաճառքները են նոցա դնելը։ Զիններից թաւաւի (осетр), գութի (севрюга), Ճէպչա, փայտլուն (сельдь), կոմա, երկանածուկ (кефаль), փանանածուկ (камбала), տոււ, կորոպ, լիւաչ, կոնխանուկ (шукка), օրոնք ֆուտաւը մարկիւրը է 3—20 կոպէկով։ Առաջին ճննըը ծովի ձկներ են, իսկ վերջին վնըը գետի ձկներ։ Տանձնի վտըը ծովի վտ է 4—6 ւ., ինձորը 3—4 ւ., խաղողը, զիւգը են ծիրանը 2 ւ., սերկիւր 1—2 ւ.,

Այդ միջոցները վաճառահանում են Ռուսաստանի նշանադր քաղաքներում: Այստեղ ինչ-որ կերպ, որ մեծ դեր է կատարում «ЗОБОВО — СЕР СТОПОВСКАЯ» երկաթուղին, որ շինուած է 1875 թվում:

Ըրալովաճառութիւնը, որ գլխաւորապէս Թաթարներն են Ռուսերի ձեռքումն է, մի շատ օգտուէլէր պարագայուծը է: Իսկ միտար թէ ոչ-միտար են թէ տաւարի, պէտք է ասել, ամենապատահական միւս է, Ղրիմու ոչխարը և Ձերնօ-մարիայի տաւարը ամեն սեղ գոյութաճ են: Թէ մէկը և թէ միտար այն ատօթիճանի գիր են, որ կարեն է ասել այդ Աստուծոյ օրհնած կենդա-նիւնիերի մարմնի կէտը իւղ է, ճարպ է, կէտը միւս: Եթէ Աբրահամի ու Ղալիլի ոչխարներն այտոր կենդանի էին, Ղրիմու ոչխարները, շատ կարելի է, չհրամարտէին ինոցա նաւ մերը-ցելուէ, եթէ անոցա՛ն այդ յանդիսութիւն լինէր

վերջինների կողմից: Նոյն համբաւը վայելում են նաև նոյա աշխիւ և բնութանայ ձեռքով զտնդարացած զամազանադոյն մորիկիքը, որոց ալ և ալ զաղաքների տանկիւ համար շատ հեւաւոր տեղերից վաճառականներ են զալիս աշտակ:

ՍԻՄՅԵՐՈՐՈՒ
(Թ ՂԼԻԶՅԱՆԻՆ՝ ՎԵՆՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ
ԼԻՄԲԵՐ՝

«Բնօրու»-ի 4-դ համարում նկարագրելիք Վիվեկրոյթը իւր աչքի ընկնող առանձնու-
նիւններով, ընկերդոցներին այդ քաղաքի հետ
անօթացնելու դիտաւորութիւնով Աշմի, ինչ-
պէս խոտացել էին մեր յօդուածի վերջուովը՝

իրից զբրիմուս և քոյոր Տաւրիկեան նահանգի յիսաւոր և նահանգական քաղաք՝ Ալիմֆուրպօյն անտէ այն ամեն արքունական և վարչարար ստատիսթիկիւնները, որոնք անհրաժեշտ են քոյոր իւր նման քաղաքներէրէն։ Ունի նահանգական դատարան (Округной Судъ), որ հիմնուած է 1868 թուին և կանդնած է քաղաքի քաղաքապետ փոփոխելից Ուկի վերայ։ Առնի հինգ քաղաքապետը գաւառնային, որոնցից երկուսը նահանգական են, երեքը գաւառական, քաղաքապետն վարչութիւն, որի 66 իրաւաստներէրց ձեռք վայր են, և որի նիւտները շատ դժուար քաղաքապետ են կայանած իրաւաստներէրի՝ իւրեանց պատշտենէ չափազանց արի լինելու պատճառով։ Բանն այն առիւն է հասնում, որ շատ անգամ նահանգապետն իրաւաստներէն հրահանուած է իւր տուն և իրաւունք է նոցա, ինչպէս ասուցից ծոյղ աշակերտներէն։ Թէ որքան քաղաքապետ վարչութիւնը լաւ է կառարարու իւր վերայ դրուած մեծ պարտականութիւնը, ալ պարզ երևում է այն ցինեպ լսելից, որոնց ձեռքը՝ Նահանգապետի ժամանակից մնացած է հայր՝ Արքայապետի սրտունով չիտուած միաձև խաբերը թաղումն են մինչև կէտը։ Այդ և կրնում է հոյնեան այն բաղմամբ և ահագին ցըլեքները թաղումը, որոնք զիգուած են փողոցներէն երկու հեղեղում է քանարթ եղլիցիս հրամանին համաձայն այլեք է կանգուն մեռան, մինչ որ արևի կիզող ճառագայթները կչորցնեն և քամիները կրկին թող բարձրացնելով կտուեն մի և նոյն տեղերուն։ Վերջնային քաղաքապետ վարչութիւնն իւր զորքին անձնատուէր մեկնէ երեսու է մի մի վերստ միմանցից հե-

է տեսնել զեւս. ևս մի մասաղ. հասարակութիւն, որ պէտք է աշխատէ գործարարականութեան և արտադրականութեան հետեւ ամեն զարգացողիչ աշխատանքի և անձնատուր զուարճութեանց և պարտաւորութեան քանի կրուր չկայ, իրաւ է հասարակութիւնը փակ կեանք է ունենում, բայց զի՞մ պիտի զուարճութեան մէջ մասնաւոր անդամները իրենց լինում, ուր ժամանակը կամ չափաւոր զուարճութեամբ անցնում է և կամ խոստացութեամբ գործի վերայ: Այսպիսի ժողովներն էլ իրենց ծանր ծախսերի պատճառով, որ պէտք է ամենախիտ վերայ միայն ընկնի, յաճախ են լինում—մինչդեռ կրուր պատրաստ տեղ է, առանց մեծամեծ ծախսից ըստ երևութիւն: Երբ կրուր ժողովում են բաշխատեալ անձինքը, շատ անգամ միմեանց չճանաչող կամ չը համակրող անձինքը, պարզ է, որ այդպիսեանց մէջ մտերմութեամբ խոսակցութիւն չէ կարող լինել. ուստի և կըրբում պարտաւորութեանը պէտք է լինի կամ թղթախաղի և կամ այլ զուարճութիւնը. մասնաւոր այնպիսի հասարակութիւն մէջ, որոյ անդամները շատ սեր չունին ընթերցանութեան: Անգագաթա՞ծ, անուս և քաղաքական կեանքից զուրկ հասարակութեանց մէջ կըրբեն որ ոչ միայն անգոյուս են, այլ և վնասակար. որովհետեւ խոսքնաւորութեանը նոցա զարգացման պարտաւորութիւնը մարդոց ապարդիւն թղթախաղով և պարով: Սորա վերայ աւելցնելու է և մի հանգամանքն, որ կըրբեն այդպիսի հասարակութեանց մէջ, իրանց խնայողներով և պարահանդէսներով, քանզում են նիւթապէս հասարակութիւնը, տարածելով նորա մէջ շուայութիւնը, զուարճութիւն և վարձեցնելով նորա անդամներուն պարապուծեան: Կրուրները նշանակութիւն ունին այնպիսի հասարակութեանց համար, որոնք ապրում են, որոնք ունին բազմաթիւ անձանք վճարելու հարցին, և հասարակ համար կարեւոր են ժողովարաններ, ուր համագործաւոր անձինք հաւաքվին և

ընկնելով որ և է հարց մի եղբակապութեան համակցին:

Մեր հայ հասարակութեանց համար, որոնք զեւս. ևս հասած չեն կրուր կարողութեան գգաւու աստիճանին, այդպիսի ժողովարանները վնասակար են և ցեցեր, որոնք կըստմ են այն աղքատիկ զուարճութեան, որ հասարակութիւնը պէտք է գործընդերս իր անհրաժեշտ պիտոյնների բարեգործական հաստատութեանց վերայ:

Այսօր Մոզդորի նման մի հասարակութիւն, որ այս անունն իսկապէս կրելու համար զեւս. ևս բաշխութեան անհրաժեշտ պիտոյններ ունի հոգալու: հազարներ է ծախում ապարդիւն կրուր վերայ. ժամակորոյ լինելով: Արեւոք զարգացնել են ապահոված, հիւանդանոց ու աղքատանոցներն են բարեկարգած, քաղաքի առողջապահական պայմաններն են իրագործված ու կարգի գրված, որ Մոզդորի հասարակութիւնը զուարճութեանց վերայ հաղորդել է ծախում: Մտածելու է, որ հասարակութիւնը իրանց անդամները իրանց ոչ միայն իրանց են վնասում, այլ և իրանց ապագայ սերունդների համար անգոյուս են պատրաստում և փոխանակ նոցա օրհնութեան ապագայում նոցա անձնքը պէտք է վարկեն, նոցա թշուառութեան պատճառ. լինելով:

Այս չէ վերաբերում միայն Մոզդորին, այլ և շատ այլ հասարակութեանց, որոնք անխորհրդարար բաշխանքներով իրանց մէջ կըրբեն և այլ զուարճութեան տեղեր. փոխանակ կըստմ գէշի արդիւնաւոր կեանք, զորովում են պարտաւորութեան և շուայութեան անգոյուսը, չբիրտասարկացած ծերանում են, հեռանալով թէ ժամանակի իսկական պահանջից և թէ մարդապէս կեանքից:

Չէր չարիք առանց բարեաց, ասում է ասա՛ծն: Այս առիթն շատ նշանաւոր է բոլոր Ռուսաստանի թէ քաղաքների և թէ

գիւղերի համար: Յայտնի է, որ Ռուսաստանի քաղաքներն ու գիւղերը մեծ մասամբ զուրկ են եղած առողջապահական պայմաններից: Պատերազմի հետեւեցող շարքը՝ հիւանդութիւնները (տիֆ) առկա տեղ ու չէր զարգանում ամենաբարձր վերջին առողջութիւնը պահպանելու կարողութեան անհրաժեշտ պիտոյնների վերայ և ամեն տեղ կազմակերպ առողջապահական մասնաժողովներ կամ արկիցան ստիփանդութեան հրահանգներ: Այս մասնաժողովները շատ զործ ունին անկու. որովհետեւ նոցա պէտք է քանեն ժողովրդիկան տղաութիւններ և նորա դարաւոր սովորութիւնից ծագած շատ տարիների մեղքերը. պէտք է մարքեն իրանց յանձնած տեղերը տան և քսան տարիների ընթացքում զիջված աղտոգորութիւններից: Այս չէ կարելի չխոստովանել: Այստեղ Թիֆլիզում էլ կազմակերպ առողջապահական յանձնաժողով, որոյ անդամներն ու հասկացողութիւն և պիտութիւն և ոչ էլ զուարթ պահուս է. միայն զործունեութիւնը, կարծես, շատ նուազ է: Ըստ տեղորոշութեան սկզբում թիֆլիզը մեծ եղաւ. բայց շուտ ամեն բան հանգարեցաւ: Փողոցներն ու բակերը մի քանի անգամ մաքրվեցան. իսկ յետոյ էլ ըստ հնոյն մնացին: Մարտիկան կղին—այդ Թիֆլիզի աչքն ու քանաճակ աղանոցը, նոյնպէս գրաւեց յանձնաժողովի ուշադրութիւնը: Մի քանի տեղ փորվեցին, իրեն թէ մաքրեցին, երեւցան մի քանի տեղ կրակի կայծեր—իրեն աղբերը այս բնիկներ—երկնանց նման ճիւղաղորդ արդարեւ լիկաւ իրեն թէ աղբ ամեն արդիւն վերայ—բայց ի վերջոյ կղզու հաւաքաւային ծայրում կազմակերպ նոր մասը շրջապատած ամուր պատով կուր գետից, ուր ամենազարհուրելի հոտած և նեխված նիւթեր քաղաքի ամեն ծայրերից զիջվում են և զարհուրելի քիթ պատառող ու զուրկ տաքացնող հոտեր արձակում: Գուցէ այստեղ բացառութիւն և կազմում, պատկանելով մի նշանաւոր անձին. որով

հետեւ և այն ևս զրա՞ծ է, թէ օրէնք ի հետեւ առաջնորդաց են և կամ թէ յանձնաժողովի կարգադրութիւնը զուցէ ոչ թէ հզօրների և հարուստների, այլ միայն աղքատների և անկարողների համար պարտաւորական են կարելի է կղզու աղբերից նոր կազմվող այդ մասը կապալաւ առած ունի անանոց պաշտպան ընկերութիւն, որովհետեւ այդ աղբանոցը, թէ և շատ վնասակար մարդոց, բայց օգտակար է անանոց մի ցեղին խոզերին, որոնց ամբողջ մի երամակ այդտեղ աշխատում է, փորվում ու չափանում, թէ և մի և նոյն ժամանակ անտիրո՞ծ և վնասակար հոտ բարձրացնում:

Այս հանգամանքների վերայ հրաւիրում ենք յանձնաժողովի ուշադրութիւնը. որպէս զի սա հսկէ իւր գործակատարներ վերայ, խոստովեմք պահանջէ իւր կարգադրութեանց կատարումը. ապա թէ ոչ Թիֆլիզում ըստ սովորութեան աչքը փակեցրէ, ջրի տակ կըսկի կամ նիւթեղբը զորով տակեղ կըսկի: Մի գուցէ վերջ ի վերջոյ յանձնաժողովի աշխատանքը ի զուրկ անցնի—Թիֆլիզն էլ հոտի. յանձնաժողովի կարգադրութիւնը ու հրահանգները—բայց Թիֆլիզն էլ աղբի ու աղտոգորութեանց մէջ թաղված մնայ: Այսպէս փորելի ի զուրկ կմտնվին, կառավարութեան բարի նպատակն ու զիտաւորութիւնների զերեւ կեանքն և յանձնաժողովի գործունեութիւնը պարագայ կանցնեն: Օգոստոսում—Թոզ գուշակէ ամեն մարդ:

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն.

Դեռ անցեալ տարի բաւական խոսակցութեանց առարկայ դարձաւ Թիֆլիզի մէջ այն հանգամանքը, որ լոգիստիկական շնորհաւորութիւնը տասնաւոր ունի կըստմ կայիւրտանակ պ. Պաղտայի կապով նշանաւոր գումար: Այս անձը 1801 թուական

ինն շնորհաստանում վախճանելով կտակել էր աննշան գումար թէ իւր աղղականաց և թէ Մոզդոր և կիւղիցուն: Այս վերջինի գումարն, որ կըրել է 4000 ռուբլի, այժմ անկողնի դարձել է մօտ 40,000 ռուբլի: Աստուծոն, որ կտակում գրած է, թէ թողնում է Մոզդոր և կիւղիցուն այդ գումարն, որպէս զի իւր հոգու համար պատարագ մատուցանվի նորա շահով: 77 տարի անյայտութեան մէջ մնալով այդ գումարը անձն է և մեծ գումար է դարձել: Յայտնի բան է, որ եղանակաւորապէս Պաղտայն ինչպէս չէր կործնել. այլ կտակելիս մտածել էր, որ ամեն տարի այդ փոքրիկ գումարի տոկոսն, որ նոյնպէս փոքրիկ բան լինէր, կիւղիցին կմտնէ իրեն ժամաց միաբանից և կկատարէ հոգեհանգիստ նորա համար: Պարզ է, որ այժմ այդ նշանաւոր գումարի տոկոսը ի գործ զնկել նոյն նպատակով ոչ խոշոր և ոչ էլ արդարութեան համաձայն է:

Իրաւացի չէ լինել, որ այդ գումարի բոլոր տոկոս գործ զնկի իրեն ժամաց կամ այլ ծախք հանգուցելը հոգեհանգիստը կատարելու համար. որովհետեւ զորա համար կտակել էր ոչ թէ 40,000 ռուբլու այլ միայն 4000 ռուբլի (1 ռուբլին 62 կոպ. է) տոկոսը: Մենք չենք կարծում, որ նոյն իսկ Մոզդոր արժ. ներկայ միաբանք և ժողովրդական չճանաչեն և չընդունեն մեր նկատման արդարութիւնը: Մենք չենք կարծում, որ ներկայ միաբանք Մոզդոր ձգտումն ունենան ստանալու այն, ինչ որ իսկապէս կպատկանէր Մոզդոր և կիւղիցուն նոցա նախորդ միաբան քահանայից, որոնց այսօր նոցա ժառանգ չեն կարող համարվել. նա մանաւանդ, որ այդ ժառանգութեան հետ կապուած է և պայման. հոգեհանգիստը կատարելու յընթաց 77 տարիների, որ տեղի չէ ունեցած: Ուստի և այդ գումարը համարելու է պատահամբ և հանգամանքների ընթացքով զոյգուած սեպականութիւն Մոզդոր և կիւղիցուն: Ի՞նչ պէտք է անել այդ գումարը: Սորա տակոսից յայտնի բան

Մի ոչխար կամ հորթ մորթելու համար միւսադործ վճարում է քաղաքային վարչութեան սահմանած 20-ական կոպէկ տուրքը. խոզի համար ապիւս է 1 ռ., իսկ եղան համար 2 ռ. 50 կոպ.։ Այդ տուրքը պարտաւոր է հատուցանել նաեւ մասնաւոր անձն, հախառակ դիւրաւաճում նա կրկնակի տուրք վճարելու տուգանքին է ենթարկվում. Բացի տուրքից՝ Զատիկին որքան անասուն մորթվի, բոլորի համար մի արտաքուր կարգի զվարճարկ է մանուկ քաղաքային վարչութեան գրասենյակը. իսկ այդ օրը 6—6000 զլուս անասուն է մորթվում։ Սպանդանոցը չիւնում է քաղաքից դուրս. քաղաքից շատ հեռու են չիւնում նաեւ գրեթե տուգանքներ, Գայտնի բուն է, այդ երկու յարմարութիւններն ևս իրենց փրկարար աղիւցութիւնն ունին բնակիչների առողջապահութեան վերայ:

Բոլոր աղղակների մէջ, որոնցով լցուած է Սիմֆերոպոլը, Հայերը, Թաթարներն և Հրէաները գրեթէ իւրեանց համար առանձնացած խանութներ ունին: Հրէաները երեւում են իւր-իւր խոշոր վաճառականներ, Հայերը միմիկն կարգի, իսկ Թաթարները՝ տոբիւն կարգի: Առեւտրի ժամանակ կարելի է լսի ինչպէս փոխուս և կիւրաւ, այնպէս և հօխ և բախման: Գուրս էք գալիս օրադարը խոշոր ձիւր առաջիկ պատահում են հրապարակի վերայ միմեանց կողքի Հրէայ անորաւաճանները նոցա մօտ գտնաւոր խմորեղեն և քաղցրեղեն ծախք Թաթարները: Մի կողմը նայում էք, ատնում էք երկու Զինվաճառ—Բօլա մի մի մեծ կողով լուսած քրակ, ցերիւն և ուրիշներ են կանչում, միւս կողմից մի մեծ կաւեայ աման զիւրկն զընթաց անասուն կամ զորովի բուրձն է ձայն ապիւս միւսը. երբորը մի թաթար զիւրկն զընթաց անասուն է գոյում. իսկ չորրորդը ապարանից նոր գուրս կկամ լրացի թաց համարները ձեռքին անդադար այս այն կողմն է վաճում և աղղակում է Կրիւշեյի Լիստոյի. Տալիի Կրիւշեյի: Մի և նոյն փողոցում ձեռք կըստահի կրակական վերջին մօլոցով զարգացում քրեւոյ օրիորդը և ոտից մինչև զիւրկը պատաւառած ցնցոյթներում հայտնած կիւրատու Զինգանան—մի խոքով Գրիմու պատմական անցեալի խաւար միացողը և ներկայի լուսաւորումը մասը մի և նոյն հրապարակի

վերայ դուրս գալիս—մարդ ակամայ Բարեւոյն աշտարակայինութեան մէջ է զգում իւրեան: Միջոցաւ այստեղ եղանի ու գոյնների փոխանակ սաշխարհում սպասներ են լծում, ինչ վերայ Գրիմուցի գրեթէ ամենին հասկացողութիւն չունին: Այստեղ աշխատանքի նոյնքան անհասկանալի է էլը, որքան և վիզը: Հեռու ինչպէս ենք գիտում: Մի քանի տարին մի անգամ, քաղաքից դադանաւորում, զանազան հետաքրքրական կենդանիների թուումը փողով ցոյց են տալիս նաեւ կոպիտում անարգանքի առարկայ դարձած էլը: Այդ կենդանուն այստեղ փոխանակել է միայն ու մաքամողը հնդկաւոր. այնպէս որ մէկին մի անպատիւ խօսք ասելու համար զօրքէլը (հնդկաւոր) են անուանում նորան:

Բայց թողնենք այդ ինչը՝ արարածները և զուսանք մեր յօդուածի երկրորդ և նշանաւոր մասին:

Որպէս զի ընթերցողը կարողանայ մի ընդհանուր, թէպէտ և համառօտ գաղափար կազմել Գրիմու վերայ, մենք մի քանի խօսք են հարկաւոր ենք համարում ասել այդ թերակաւոր միւս բոլոր քաղաքների մասին, ծանօթացնելով նոցա հեռաւորութեան, բնակիչների թուի և նշանակութեան հետ:

Սիմֆերոպոլից յետոյ, նորան շրջապատող քաղաքներից ամենամեծաւորը

1. Բաղէ—Ստրաւն է, որ հեռու է նորանից 30 վերստ և ունի 10,523 բնակիչ, Բաղէ—Ստրաւն Գրիմու Թաթար խաների մայրաքաղաքն էր, և այդ անունն է կրում իւր վերջոյ այն պատճառով, որ քաղաքը քաղաքէն լիւր ու արարածներով, այսինքն այդպիսով ու չէրքէլը այսօր Թաթարների փառաւոր անցեալի տխուր անգիւններն են ներկայացնում. Խանի ապարանքի մօտ չիւնում է գերեզմանատունը, որ 17 թաթարական խան և աւեր քան 100 թաթարական աղղակներով իշխաններ կան թաղուած: Թաթարների խանութեան ժամանակն արդեաւ 300 տուն Հայեր էին բնակվում. իսկ այժմ այդ բոլորից միայն 5 տուն Հայ է մնացել, որոնք ունին մի կիւղիցի և ուրիշ հովիւներ և Սիմֆերոպոլի քահանան Գաղաթի բնակիչներն են: Թաթարները, Գաղաթիներ, Բօլաներ, Ռաներ և Հայեր, Այստեղ կայ

2 Ռուսաց կիւղիցի, 1 Գուրալի, 1 Գաղաթիների աղղակատուն և 22 թաթարական մեկիմներ: Նշանաւոր է նոյնպէս Գաղաթիների Զուրիւթ Գալիս անունով բերդաքաղաքը, որ Գրիմու հին տարիներից մէկն է համարվում:

2. Ստրաւն—Ստրաւն, որ Սիմֆերոպոլից 41 վերստ հեռու է և ունի 11,670 բնակիչ, Գաղաթն այդ անունն առնում է իւր Գալաւ—Ստրա (Սե—Տուր) անունով գետով: Ունի 5 կիւղիցի, որոնցից մէկը պատկանում է Ռուսաց, մէկը Յունաց, մէկը Լուսաւորական Հայերին և երկուսը կաթոլիկ Հայերին: Բայց և կիւղիցիներից, կայ նաեւ 20 մեկիմ, Բնակիչներն են՝ Հայեր, Ռաներ, Գայեր, Թաթարներ, Բօլաներ և Գաղաթիներ: Հայերի մեծ մասը կաթոլիկներ են: Գաղաթը նշանաւոր է նաեւ իւր մշակութեան ցեղով:

3. Եւպատորիա Սիմֆերոպոլից հեռու է 63 վերստ և ունի 8294 բնակիչ: Գաղաթն այդ անունն ստացել է Միհրդատի—Եւպատորի անունից. իսկ Հաւիթանցիների ձեռքն անցնելուց յետոյ՝ նոցա Պապիւսի անունով Պապիւսուպոլիս կոչուեցաւ: Պատմում են, որ յետոյ Եւպատորիայում բնակուեցան մի քանի աղղակաւ Թաթարներ. և որովհետեւ զոյգ բնակարանները թաղիքից էին չիւնում, ուստի անուանեցին Վիլիքի էլ յայտնեն թաղիքից տուն, և այժմ քաղաքը բայց Եւպատորիա անունից կրում է իւր վերջոյ նաեւ Վիլիքի էլ իսկ բառերից աղաւաղում Վիլիքի էլ անունը: Այստեղ կայ 1 Հայ—Լուսաւորականների, 1 Հայ—Կաթոլիկների և 1 Գուրալի կիւղիցի: Գաղաթիներն ունին 2 աղղակատուն, որոնցից մէկը իւր ներքին ճարտարապետութիւնով զերազանցում է Գրիմու գրեթէ բոլոր Գաղաթի—աղղակատները չիւնածներն: իսկ Թաթարներն ունին 19 մեկիմ, Հայք այժմ ընդ ամենը 12 տուն են: Եւպատորիայի առեւտուրը զիտաւորապէս Տաճկանում, Փոքր—Ասիայի և Արշակունիքի հետ է, որովհետեւ ստացում է՝ բամբակեղեն և մետաքսեղեն ապրանքներ, սուրճ և չոր միդր: Իսկ զոյգ փոխանակ Եւպատորիայից տանում են՝ հաց, կաշի, բուրդ, թաղիք, աղ և այլն: Գաղաթից 19 վերստ հեռաւորութեամբ 9 աղղակաւ կայ, որոնցից 4 արեւմտական են, 5-ը ամաստուրներ:

4. Սեւաստոպոլ—72 վերստ հեռացած է

Սիմֆերոպոլից և ունի 13,259 բնակիչ. որոնց մէջ 4 տուն Հայեր են: Սեւաստոպոլը Սե ծովի վերայ զիտաւոր նաւահանգիստ է և նշանաւոր է 53—56-ի պատերազմով: Քաղաքը կռվում է նաեւ Վիլիքի կամ Վիլիքի, այն փոքրիկ գիւղի անունով, որ Ռուսաց տիրապետութիւնից առաջ անուն է իւր վերայ աղ անունը:

5. Հին—Գրիմ կամ Հսկի—Գրիմ, Սիմֆերոպոլից հեռու է 82 վերստ և ունի 1143 բնակիչ: Այստեղ կայ մի Հայաց վանք Սուրբ—Խաչ անունով, որ չիւնում է 1336 թուին (540 տարեկան) այսինքն 8 տարի անցած այն օրից, երբ նորա կառուցանողները թողեցին Բաղրատունաց շէրի Մի մայրաքաղաքը:

6. Բալլիկալի և ունի 84 վերստ հեռու է Սիմֆերոպոլից և ունի 735 բնակիչ:

7. Եւպատ.— նախագահական քաղաքից հեռացած է 86 վերստ և 1369 բնակիչ ունի: Այդ քաղաքը իւր քրեանքի և կենդանարար կրթութեւ Գրիմու գրաւան է և Տարեկան նախնայի ամբարանը: Միջոցաւ Սիմֆերոպոլում ծին է նստած Եւպատուր ծաղկում է կարմիր վարդը: Շինութիւնների մէջ նշանաւոր է Տարեկան կառավար իշխան Վորոնցովի պալատը, որի հօրը իշխան Մ. Ս. Վորոնցովի արձան է կանգնեցրած Վիլիքիում: Գարանը և ամառն այս քաղաքն առանձին կենդանութիւն է ստանում ամեն տեղից ամառելու եւ կող մարդիկ բանցով:

8. Թեոդոսիա, կաթայ կամ Բէթէ.— Սիմֆերոպոլից հեռու է 103 վերստ և ունի 8482 բնակիչ: Պատմում են, որ առաջ այդ քաղաքում 21 Հայաց կիւղիցի կար, որոնցից այժմ Հայաց մի անգլ է միայն 4 կիւղիցի: 1858-ին զրուեցաւ այստեղ Նախկին և Բեւարարից Հայաց Առաջնորդական Արքեպիսկոպոս Թեոդոսիան Հայերին համար նշանաւոր է խաղիւստն ուսումնարանի տխուր անկարելիութիւն: Այդ ուսումնարանի չիւնութեան համար Բարութիւն Աղայ խաղիւստը 150,000 ռ., ծախս արեց, որ այսօր նորա հեռքն անգամ չի երևի:

9. Սուրբ.— նոյնպէս 103 վերստ է հեռացած և ունի 285 բնակիչ, որոնք առ հասարակ այդպիսի անունով և զինանաւութեամբ են պարագում:

10. Կէրկիւղ.— հեռու է 183 վերստ և 4331 բնակիչ ունի: Քաղաքի առաջին, 7 վերստ

երկայնութեամբ, մի խոր ջրանցք է փորուած Սե—ծովը Սիւլիսի հետ միացնելու համար, որից և առաւել է իւր անունը:

11. Օր—Բաղար, Օր, Արմանսկի—Բաղար կամ Արմանսկի գիւղաքաղաքը 128 վերստ հեռացած է Սիմֆերոպոլից և 2400 բնակիչ ունի. որոնց մէջ 500-ը Հայեր են: Նշանաւոր է աղի, կաշուի և հացի առեւտուրով:

12. Կէր.— Սիմֆերոպոլից հեռու է 201 վերստ և 22449 բնակիչ ունի. Գաղաթից 12 վերստ հեռաւորութեան վերայ չիւնում է:

13. Ենիկալէ.— բերդաքաղաքը, որ 1500 բնակիչ ունի:

Իսկ ինքը Սիմֆերոպոլը Մոսկվայից հեռու է 1360 վերստ, Ս. Պետերբուրգից 1964 վերստ և Տիֆլիսից 1574 վերստ ցամաքային ճանապարհով:

Վերոգրեալ քաղաքներից ամենաբազմամարդը Կէրն է, ամենաաղաւաղաւորը Սուրբ—Գրիմու բոլոր քաղաքներում 5000 Հայ կայ, աւելի մեծ թուով Հայերը բնակվում են Գալաւ—Ստրաւն—Բաղարում, ամենափոքր թուով Բաղաթիւսայում: Բոլոր հայաբնակ քաղաքներից միայն չորսումը կան հայ ուսումնարաններ, Հին—Գրիմում և Օր—Բաղարում: Գրիմու գիւղիցիների մէջ ամենամեծ գոյատուրքի արժանացած գինին գտնվում է Եւպատուր ու Սուրբ—Գրիմ և վերջին ծաղկում է 1—12 ռ.: Ամենաշաւ աղը գտնվում է Օր—Բաղարում, Տաղաւաղում (Երկրիւր գու կայարան), Եւպատուրիւրում և Կէրնում, Ամենազիւրկ միջերը նոյնպէս Կէրնից են ստացվում, Երկրիւր գինն անցնում է միայն Սիմֆերոպոլի, Բաղէ—Ստրալի և Սեւաստոպոլի վերայով. իսկ միւս քաղաքները փոստային ճանապարհներով են հաղորդակցում Սիմֆերոպոլի հետ:

Այս անգամ բաւական համարելով այսինքն հանուր տեսութիւնը, մի այլ անգամ կիւրեանք միայն Սիմֆերոպոլի Հայերի վերայ:

8. Նալաքանց:

ՏՈՒՆ ԲԺՂԿԱՍԿԵՍ Մ. ՌՕՄԻՆԵԱՆԳ